В. П. Красней

Беларуская мова ў табліцах і схемах

Для школьнікаў

8-е выданне

Мінск • «Аверсэв» • 2020

Займеннік як часціна мовы

Агульнае граматычнае значэнне	Указвае на: – прадмет і суадносіцца з назоўнікам: я, мы, сябе, хто, штосьці, нехта і інш.; – прымету і суадносіцца з прыметнікам: мой, свой, такі, іншы, які-небудзь, нічый; – колькасць і суадносіцца з лічэбнікам: колькі, ніколькі, колькі-небудзь
Адказвае на пытанні	хто? што? → суадносныя з назоўнікамі: ён, яны, ніхто; які? чый? → суадносныя з прыметнікамі: той, усякі, наш; колькі? → суадносныя з лічэбнікамі: столькі
Марфалагічныя прыметы	Усе займеннікі змяняюцца па склонах: хто, каго, каму і г. д. Многія маюць формы роду і ліку (суадносныя з прыметнікамі і асабовыя): мой, мая, маё, мае, ён, яна, яно, яны
Сінтаксічная роля	Часцей — дзейнік, азначэнне, дапаўненне; рэдка — выказнік, акалічнасць: Калі б вы ведалі... Ярка нам сонца свеціць. Усё ў абрысах гэтага твару... Аловак мой! Некалькі разоў Іван наведаў брата.

Разрады займеннікаў

Разрад	Займеннікі	Значэнне
Асабовыя	я, ты, ён, яна, яны, мы, вы, яно	указваюць на асобу, прадмет
Зваротны	сябе	указвае, што аб'ект дзеяння — сам утваральнік дзеяння

© ТДА «Аверсэв»

Разрад	Займеннікі	Значэнне
Прыналежныя	мой, твой, свой, наш, ваш, яго, яе, іх	указваюць на прыналежнасць прадмета
Указальныя	гэты, той, такі, гэтакі, столькі, гэтулькі	указваюць на прадмет, прымету, колькасць
Азначальныя	сам, самы, увесь, усякі, кожны, любы, іншы	значэнне самастойнасці, абагульнення, выдзяляльнасці
Пытальныя	хто, што, які, чый, каторы, колькі	выражаюць запытанне пра асобу, прадмет, якасць, колькасць
Адносныя	хто, што, які, чый, каторы, колькі	выражаюць адносіны паміж часткамі складаназалежнага сказа
Няпэўныя	нехта, нешта, абы-хто, абы-што, сёй-той, сёе-тое, нечы, нейкі, некаторы, абы-чый, абы-які, абы-каторы, некалькі, якісьці, чыйсьці, хтосьці, хто-небудзь, што-небудзь, які-небудзь	абазначаюць няпэўныя асобы, прадметы, якасці, прыналежнасць, колькасць
Адмоўныя	ніхто, нішто, ніякі, нічый, ніколькі	выражаюць адсутнасць асобы, прадмета, прыметы, колькасці

© ТДА «Аверсэв»

Скланенне займеннікаў

1. Асабовыя займеннікі

Склон	Адзіночны лік			
Н.	я	ты	ён□ яно	яна
Р.	мяне	цябе	яго	яе
Д.	мне	табе	яму	ёй
В.	мяне	цябе	яго	яе
Т.	мной(-ою)	табой(-ою)	ім	ёй (ёю)
М.	(аба) мне	(аб) табе	ім	ёй

Склон	Множны лік		
Н.	мы	вы	яны
Р.	нас	вас	іх
Д.	нам	вам	ім
В.	нас	вас	іх
Т.	намі	вамі	імі
М.	(аб) нас	вас	іх

Асновай займеннікаў ён, яна, яно, яны ва ўскосных склонах з'яўляецца адзін гук [й]: ён□ — йаго, йаму і г. д.; яна — йае, йой...; яно — йаго, йаму...; яны — йіх, йім...

2. Зваротны і прыналежныя займеннікі

Склон	Зваротны	Прыналежныя (мой, твой, свой)		
		Адзіночны лік		Множны лік
Н.	—	свой□ сваё	свая	свае
Р.	сябе	свайго	сваёй	сваіх
Д.	сабе	свайму	сваёй	сваім
В.	сябе	свайго, свой, сваё	сваю	як Н. або Р.
Т.	сабой(-ою)	сваім	сваёй(-ёю)	сваімі
М.	(аб) сабе	(аб) сваім	сваёй	(аб) сваіх

© ТДА «Аверсэў»

3. Указальныя займеннікі

Склон	той, такі, гэты, гэтакі (як прыметнікі з адпаведнай асновай)				столькі, гэтулькі
Н.	той	тое	тая	тыя	столькі
Р.	таго		той(-ае)	тых	стольkіх
Д.	таму		той	тым	стольkім
В.	як Н. або Р.	тое	тую	як Н. або Р.	як Н. або Р.
Т.	тым		той(-ою)	тымі	стольkімі
М.	(аб) тым		той	тых	(аб) стольkіх

4. Азначальныя займеннікі

Склон	увесь, усё, уся, усе (як прыметнікі на мяккі н)			
Н.	увесь□	усё	уся	усе
Р.	усяго	усяго	усёй(-яе)	усіх
Д.	усяму	усяму	усёй	усім
В.	як Н. або Р.	усё	усю	як Н. або Р.
Т.	усім	усім	усёй(-ёю)	усімі
М.	(аб) усім	усім	усёй	усіх

Склон	сам, самы, кожны, іншы (як прыметнікі з цвёрдай асновай) самі (як прыметнікі з мяккая асновай)			
Н.	сам□	самó	самá	самі
Р.	самóга	самóга	самóй(-óе)	саміх
Д.	самóму	самóму	самóй	самім
В.	самóга	само	самýю(-ý)	як Н. або Р.
Т.	самі́м	самі́м	самóй(-óю)	самімі
М.	(аб) самі́м	самі́м	самóй	саміх

Склон				
Н.	сáмы	сáмае	сáмая	самыя
Р.	сáмага	сáмага	сáмай(-ае)	самых
Д.	сáмаму	сáмаму	сáмай	самым
В.	як Н. або Р.	сам	сáмую	як Н. або Р.
Т.	сáмым	сáмым	сáмай(-аю)	самымі
М.	(аб) сáмым	сáмым	сáмай	самых

© ТДА «Аверсэв»

5. Пытальныя і адносныя займеннікі

Склон					
Н.	хто	што	чый□ чыё	чыя	чые
Р.	каго	чаго	чыйго	чыёй(-е)	чыіх
Д.	каму	чаму	чыйму	чыёй	чыім
В.	каго	што	як Н. або Р. чыё	чыю	як Н. або Р.
Т.	кім	чым	чыім	чыёй(-ёю)	чыімі
М.	(аб) кім	чым	чыім	чыёй	чыіх

6. Няпэўныя займеннікі

Склон				
Н.	нешта	штосьці	абы-які	чый□-небудзь
Р.	нечага	чагосьці	абы-якога	чыйго-небудзь
Д.	нечаму	чамусьці	абы-якому	чыйму-небудзь
В.	нешта	штосьці	як Н. або Р.	як Н. або Р.
Т.	нечым	чымсьці	абы-якім	чыім-небудзь
М.	(аб) нечым	чымсьці	абы-якім	чыім-небудзь

7. Адмоўныя займеннікі

Склон					
Н.	ніхто	нішто	ніякі	нічый□	нічыя
Р.	нікога	нічога	ніякага	нічыйго	нічыёй(-е)
Д.	нікому	нічому	ніякаму	нічыйму	нічыёй
В.	нікога	нішто	як Н. або Р.	нічый□	нічыю
Т.	нікім	нічым	ніякім	нічыім	нічыёй(-ёю)
М.	ні аб кім	ні аб чым	ні аб якім	ні аб чыім	ні аб чыёй

© ТДА «Аверсэв»

Правапіс займеннікаў

Займеннікі з постфіксам -сьці (-сь) пішуцца ў адно слова: хтосьці (хтось), якісьці (якісь), чыйсьці (чыйсь).

Займеннікі з постфіксам -небудзь і прыстаўкай абы- пішуцца праз злучок: што-небудзь, абы-што.

Калі на не падае націск і паміж займеннікам і не няма прыназоўніка, тады не з займеннікам пішацца разам: не́хта, не́каму, не́кім; але: не́ к каму, не́ з кім.

Калі на не націск не падае, не пішацца асобна: не такія, не я.

Неабходна адрозніваць звароты не хто іншы, як..., не што іншае, як... ад зваротаў ніхто іншы не..., нішто іншае не...

Марфалагічны разбор займенніка

План разбору

1. Часціна мовы. Агульнае значэнне.
2. Пачатковая форма (Н. скл. адз. л.).
3. Марфалагічныя прыметы:
а) нязменныя: разрад, асоба (у асабовых);
б) зменныя: род (калі ёсць), лік (калі ёсць), склон.
4. Сінтаксічная роля.

Узор разбору

Нічые галасы не парушалі нашай цішыні.

Нічые — займеннік, указвае на адсутнасць прыметы.

Пачатковая форма *нічый*, адмоўны, ужыты ў множным ліку, назоўным склоне.

У сказе з'яўляецца азначэннем.

© ТДА «Аверсэв»